

## ІНТЕГРАЦІЯ І КОНЦЕНТРАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ НА ЗАСАДАХ КООПЕРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Н. Павленчик, к.е.н.

Львівський державний аграрний університет

**Ключові слова:** кооперація, інтеграція, товаровиробники, відносини, аграрний сектор.

**Key words:** coopération, intégration, producers, relations, agricultural sector.

The reasons and directions for intégration development in AIC on the basis of cooperative relations have been substantiated. The idea that intégration is a means of production concentration has been grounded.

**Постановка проблеми.** Впровадження індустріальних методів виробництва при скороченні окремих галузей у господарствах з метою формування вузькоспеціалізованого виробництва створює передумови для підвищення рівня концентрації в сільському господарстві. Але цей процес має певні межі, які стримують підвищення ефективності виробництва.

В умовах кооперації такий стримувальний чинник відсутній, оскільки спеціалізація в цьому разі вигідна всім господарствам-учасникам і суспільству в цілому. Кооперація створює сприятливі умови для розвитку концентрації виробництва на основі нагромадження, тобто розширення виробництва, його інтенсифікації в межах тих самих територіальних рамок підприємства.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Вітчизняний і зарубіжний досвід розвитку сільського господарства показав, що внутрішньогалузевий поділ праці в умовах дрібного господарства і навіть окремого середнього за розмірами сільськогосподарського підприємства є недоцільним. Але він виправданий та ефективний за дуже крупних розмірів окремого підприємства.

Існують певні переваги крупного виробництва перед дрібним щодо використання засобів праці, трудових ресурсів, поглиблення спеціалізації виробництва, запровадження ресурсо- та енергоощадних технологій тощо, і є необхідність подальшого підвищення рівня його концентрації з метою повнішого використання цих переваг. Проте в процесі росту розмірів сільськогосподарських підприємства настає такий момент, коли господарство майже або навіть повністю некероване. Єдино правильним способом вирішення проблеми, що виникає в цьому разі, є інтеграція виробничих ресурсів на засадах кооперації інших підприємств маркетингового ланцюга - заготівлі, транспортування, переробки, зберігання та реалізації продукції, з

метою спільного їх використання при збереженні відносної самостійності самих підприємств [2].

Особливістю відносин такого типу в минулому було те, що ініціаторами вертикальної інтеграції на кооперативних засадах виступали не переробні підприємства, а сільськогосподарські виробники. Задоволення цих потреб ставало можливим на засадах еквівалентності взаємовідносин сільського господарства із переробними галузями, в умовах яких створювалися агропромислові формування і відбувалося організаційне, технологічне та економічне злиття підприємств сільського господарства з промисловими, агросервісними структурами, торгівлею тощо. Стримувальним чинником такого підвищення є організаційні форми сільськогосподарських підприємств. Така ситуація в певному розумінні відображає протиріччя між продуктивними силами і виробничими відносинами у сільському господарстві. Саме тому найраціональнішим шляхом виходу з даного становища є розвиток кооперації.

**Постановка завдання.** У вирішенні багатьох нагальних проблем та усунеш' [недоліків, що мають місце у виробництві кінцевого продукту АПК, є інтеграція на кооперативних засадах як ефективний напрям саморегуляції балансування інтересів [суб'єктів господарювання і водночас адекватний спосіб вирішення внутрішніх суперечностей у розвитку економічної системи. Тому завдання нашого дослідження-розвинути й показати доцільність і напрями розвитку інтеграції в АПК на основ кооперативних відносин.

**Виклад основного матеріалу.** Кризові явища і складна економічна ситуація! агропромислового комплексу країни стали певного мірою сприятливими передумова» і можуть стимулювати розвиток нових організаційних господарчих структур на засада кооперації, а саме:

відсутність системи матеріально-технічного забезпечення;

наявність великої питомої ваги приватних підприємств (фермерських особистих селянських господарств тощо) в структурі загальної кількості підприємств АПК;

послаблення монополізму переробника і створення вигідних умов\*! залучення його до кооперації у виробництві, переробці і реалізації продукції;

наявність певної законодавчої бази для розвитку кооперації у вигла Законів України;

невизначеність значної частини приватних виробників у віці організаційної форми ведення свого господарства [1].

Можливості застосування ідеї кооперації в аграрній сфері як чинш концентрації виробництва слід розглядати у двох площинах: у сфері безпосередні® виробництва сільськогосподарської продукції та у пов'язаних з ним сферах діяльн - зберігання, переробки виробленої продукції, збуту, матеріально-технічні



забезпечення, виробничого обслуговування тощо. Шийдоцїїньшіими напрямими кооперації по горизонталі можуть бути:

відокремлення і переведення на промислову основу насінництва зернових, кормових культур, картоплі, технічних та інших сільськогосподарських культур;

організація вирощування саджанців і розсади в окремих господарствах для тепличних комбінатів і великих промислових садів;

<♦ спільне використання меліорованих земель;

об'єднання зусиль для спільної організації виробництва овочів, плодів, технічних і кормових культур, а також садивного матеріалу на основі прогресивної технології;

організація міжгосподарської кооперації у тваринництві на основі постадійної спеціалізації, що може мати характер вертикальної кооперації чи навіть інтегральної структури.

Поряд із горизонтальними зв'язками в сільському господарстві виокремлюють вертикальні його зв'язки з промисловістю. Це співробітництво сільськогосподарських і промислових підприємств, які за основу поділу праці беруть участь у різних технологічних процесах, здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції, її зберігання, переробку, виготовлення кінцевого продукту та його реалізацію споживачам на певних умовах і рівні розвитку економічних відносин. Така співпраця набуває ознак інтеграції [5].

Залежно від стану і перспектив розвитку сировинної бази різних галузей землеробства і тваринництва аграрні підприємства можуть здійснювати будівництво цехів і заводів для промислової переробки продукції. Така кооперація дає змогу використати на цю мету засоби самих аграрних підприємств і призначення цих засобів стає якісно новим, оскільки вони самі беруть безпосередню участь на всіх етапах створення кінцевого продукту.

Але нинішній економічно-фінансовий стан багатьох аграрних підприємств, відсутність коштів на капітальні вкладення, слабе забезпечення матеріально-технічними засобами робить їх неспроможними в організації будівництва цехів з переробки сільськогосподарської продукції. Слабкі ж гарантії щодо реалізації своїми силами виробленої продукції, наприклад, картоплі, свіжих овочів, продукції садівництва, ставлять підприємства у безвихідь. Через це багато з них зазнає збитків від того, що не може реалізувати надлишки продукції, в тому числі нестандартної, що швидко псується у свіжому вигляді, а переробити її немає змоги.

У такому разі доцільно розвивати інтеграційні зв'язки з використанням наявних організаційно-виробничих структур переробних підприємств [1]. Переробне підприємство мало б виступити підприємством-інтегратором, організувати навколо себе організаційно-виробничу структуру з виробництва сільськогосподарської продукції і переробки (див. рис.).



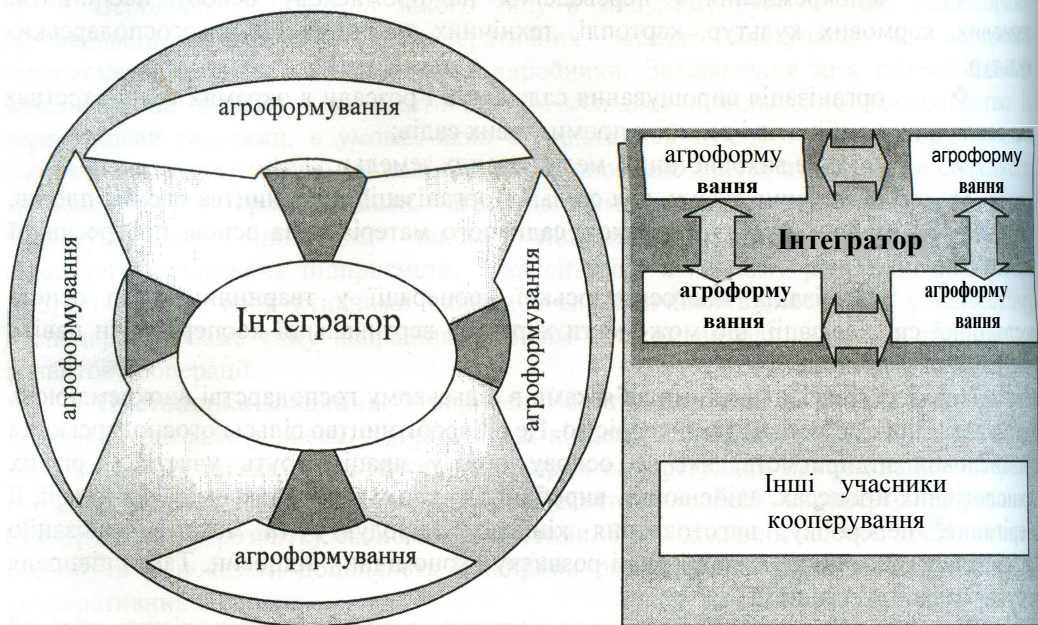


Рис. Можливі варіанти інтеграційних процесів в АПК.

Інтеграційне підприємство такого типу може формуватися як за галузевою, так і за територіальною ознаками. Наприклад, цукровий завод може виступати як інтегратор, об'єднавши навколо себе аграрні підприємства декількох районів, у тому числі різних областей з виробництва цукрового буряку.

На сучасному етапі створення міжгосподарських підприємств виникає потреба не лише в інтеграторі-переробному підприємстві для розвитку вертикальної кооперації, а й у підприємстві-інтеграторі горизонтальної кооперації. Наприклад, у скотарстві є необхідність створення господарства-інтегратора з плеємної справи або господарства-інтегратора з відгодівлі тварин до забійних кондицій.

Організація підприємств-інтеграторів з переробки продукції розширює сферу прикладання праці сільського населення, а переробка сировини стає складовою частиною єдиного індустріального процесу виробництва товарів масового споживання. Чим менше ланок на шляху продукту від поля до споживача, тим менше втрату кількості та якості продукції, менші витрати і вища ефективність виробництва. Значущість даної форми полягає в тому, що виготовлення продукту, готового до



вживання, здійснюється тут в єдиному технологічному процесі і підпорядковане спільним інтересам.

Господарства, що кооперуються, зберігають юридичну та економічну самостійність і водночас, незалежно від розміру й рівня їх економічного розвитку, об'єднуючись в єдиний технологічний ланцюг на засадах спеціалізації і концентрації, уможливають організацію виробництва з урахуванням досягнень науки і техніки. Це сприяє вирівнюванню економічних умов господарування.

Однак слід зазначити, що участь усіх підприємств у створенні міжгосподарських структур добровільна. Основними принципами і засадами міжгосподарської кооперації та інтеграції мають стати:

- добробільність співпраці різних підприємств;
- збереження господарської самостійності підприємств і організацій, що кооперуються;
- обґрунтований науковий підхід до вибору організаційних форм;
- матеріальна зацікавленість господарств та організацій в розвитку і підвищенні ефективності суспільного виробництва;
- досягнення головної мети спеціалізації тощо.

Міжгосподарські підприємства здійснюють свою діяльність відповідно до укладених з господарствами-учасниками договорів. Останні виступають як єдиний нормативний акт регулювання взаємовідносин при кооперуванні господарств на основі купівлі-продажу. Стійкість розвитку кооперативного виробництва значною мірою залежить від тривалості укладення договорів господарствами-учасниками з міжгосподарськими формуваннями. Найкраще, коли договори укладаються господарствами-учасниками відповідно до своїх потреб на декілька років з обов'язковим поновленням угод про виробничо-господарську діяльність на кожний рік. Кожне господарство-учасник має власний баланс і є самостійною юридичною одиницею. Взаємовідносини учасників кооперації при цьому регулюються статутом та іншими законодавчими актами України.

При вивченні інтеграційних процесів у мікроекономічній сфері мова йде про тісне виробниче співробітництво окремих сільськогосподарських і промислових підприємств звично у вузьких територіальних межах. Тому група підприємств сільського господарств та інших галузей, що виробляють конкретні види продукції і сільськогосподарської сировини, повинні тісно, в межах технологій та організаційно-господарських зв'язків, співпрацювати. Міжгосподарська інтеграція - явище складніше, ніж кооперація. Кооперація має форму економічних відносин, за яких партнери вступають у тісні економічні зв'язки, зберігаючи юридичну і господарську самостійність, тоді як інтеграція передбачає виробничі відносини, за яких господарства і підприємства значною мірою втрачають свою економічну, а часто й юридичну самостійність.

Виходячи з економічних, галузевих і територіальних потреб у сфері основного виробництва, міжгосподарська кооперація та інтеграція мала б розвиватися на перспективу за такими напрямками:

- виробництва окремих видів продукції рослинництва і тваринництва на основі завершеного циклу або його кінцевої стадії;
- виробництво і промислове приготування кормів;
- організація проміжних фаз виробництва в окремих галузях;
- виробниче обслуговування аграрних підприємств;
- переробка сільськогосподарської продукції;
- надання послуг невиробничого характеру.

Реалізація стратегічних напрямів розвитку кооперації як чинника концентрації виробництва вимагає створення певних соціально-економічних, політичних і правових умов.

### **Висновки**

1. Інтеграція дає змогу об'єднати всі підприємства, незалежно від розміру і рівня їх економічного розвитку, в єдиний технологічний ланцюг на засадах спеціалізації і концентрації.
2. Інтегрована система функціонує під єдиним організаційним началом, і ті підприємства, які були самостійними, стають підрозділами нового і функціонують на засадах внутрішньогосподарського розрахунку.

### **Бібліографічний список**

1. Горбонос Ф.В. Кооперація: Методологічні і методичні основи. - Львів: ЛДАУ, 2003. - 264 с.
2. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації: Навч. посібник / В.В.Зіновчук, Г.В.Черевко, Ф.В.Горбонос та ін. - К.: Вища освіта, 2001.-464 с.
3. Про кооперацію: Закон України // Економіка АПК. - 2003. - № 9. - С. 142 - 152.
4. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 39. - С. 683 - 695.
5. Сільськогосподарська кооперація: суть та проблеми розвитку в Україні / За ред. д.е.н. М.Й.Маліка. - К.: ІАЕ УААН, 1999. - 166 с.

УДК 658.114.7:346.1

## **БАЗА ПРАВОВИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ**

Н.Павленчик, здобувач

Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

**Ключові слова:** право, закон, кооперація, принципи кооперації, члени кооперативу, земельні і майнові паї.